

ožujka 2001.) predstavnika SAD Busha (starijega) kojom je opozvao Kyoto protokol o klimi, tj. odustao od podrške (financijske) i sudjelovanja SAD u ostvarivanju tog protokola. Simonis drži da je to promjena američke politike prema tako važnom problemu kao što je zaštita klime, ali da se protokol treba svakako ostvariti. Za to postoje nekoliko mogućnosti, a jedna je da se Kyoto protokol primijeni i bez SAD. Za prevladavanje ove blokade potrebni su verzirani diplomati, dobri zaštitari i dalekovidni političari.

Na kraju, kao i obično, donosi se popis svih priloga objavljenih od izlaska Gođšnjaka 1992. godine.

Ivan Cifrić

Nijaz Abadžić

DOBA EKOLOGIJE

Vlastita naklada, Sarajevo, 2001, 314 str.

Već je nekoliko desetljeća nedvojbeno da čovjek – moderno društvo – raspolaze s velikom količinom znanja, pogotovo u prirodnim znanostima, o stanju okoliša koje se imenuje kao posljedica ekološke krize. Pa ipak to stanje se ne popravlja nego po mnogim znanstveno respektabilnim procjenama nastavlja pogoršavati. To znači da samo egzaktno znanje nije dovoljno da bi se stanje popravilo ili promijenio smjer negativnog kretanja. Potrebno je čovjekovo osobno i društveno uvjerenje da je nužno i moguće drugačije djelovanje i ponašanje koje će izbjegavati dosadašnje zamke modernizacije. Očito su u pitanju vrijednosti koje pokreću promjene ili održavaju postojeće negativne tendencije.

Knjiga *Doba ekologije* progovara upravo iz ugla potrebe za novim vrijednostima koje bi prevrednovala naše postupke i potaknule zatomljene ljudske strasti za životom u novom kvalitetu življenja. Tekstovi u knjizi sadrže čitavu lepezu ideja i simboličnih struktura koje upućuju čita-

telja na nove mogućnosti korištenjem bogatog kulturnog iskustva povijesti različitih kultura na Zemlji.

Nekoliko puta sam se vraćao čitanju ove knjige Nijaza Abadžića i ponovno odustajao da išta napišem. Našao sam se pred izvjesnom zamkom, rasporom između racionalnog pogleda na sadržaj knjige i dubine iznešenih autorovih misli i misli niza drugih (poznatih i nepoznatih) autora. To me ponovno vraćalo iščitavanju knjige, razmišljanju o njemu i njegovim porukama. Knjigu treba ne samo jednom pročitati nego stalno iščitavati i razmišljati, pogotovo na nekim tekstovima koji su običnom čovjeku i ekspertu zapadnoeuropske kulture promakle u obrazovnom kurikulumu.

I sam sam ponešto pročitao o problemima odnosa čovjeka, moderne industrijske civilizacije i netaknute ili preoblikovane prirode, ali i one »treće prirode« što joj mikroelektronika i genetski inženjering polemično otvaraju vrata ovog svijeta. Čitanjem brojne literature, koja ne prvi pogled nema puno veze sa znanosti, čovjek možda ne postaje mnogo pametniji ali vjerojatno okusi djelić one vječne mudrosti Zemlje koja ga potiče na razmišljanje. Ta mudrost se ne može racionalno dohvatiti znanstvenim spoznajama niti podložiti velikim povijesnim idejama i tajnama našeg mozga kao vrhunca oblikovanosti ljudske kreature niti kompleksnim informatičkim sustavima, bez većih dugoročnih posljedica za ljudsko biće i njegov okoliš. Jer, priroda živi sebe i upravlja sobom i našim svijetom preko nas, ako joj dopustimo da bistro uđe u naše misli. Knjiga *Doba ekologije* ključić je za pripuštanje prirode u naš vlastiti racio i društvene vrednote.

Doba ekologije o kojemu mnogi autori – znanstvenici, pjesnici, novinari, itd. pišu na različite načine svjedoči grčevitu potragu za spasonosnom formulom prijelaza preko ljudski stvorenog ponora. Razlike nastaju onda kada jedni ponovno gra-

de tehnički savršenije mostove a drugi prijelaz traže u duhovnom mostu, jednostavnoj ljudskoj sposobnosti da ovlada samim sobom i da disciplinira neutaživu intelektualnu kreativnu destruktivnost spoznajom da pripadamo složenom materijalnom svijetu u kojemu postoji i nešto više od materijalnosti. Kulturu modernog društva kao da je zahvatio strah od iskonske ljudske, u osnovi antrpološke duhovnosti, pa se orijentirala na materijalnu egzaktnost otvarajući prostor kvaziduhovnostima u zadovoljavanju ljudske duhovne žedi.

Abadžić je u svojoj knjizi *Doba ekologije* ponovno, tko zna već koji puta u svom dugogodišnjem radu, potvrdio da se svijetu bezobzironosti prema životu i njegovoj ljepoti koju kao ljudi integralno spoznajemo i doživljavamo, moramo odnositi kao prema sebi samima. U svojim dosadašnjim znanstveno popularnim i publicističkim tekstovima poticao je ljudske iskonske sokove za opstankom cjeline života. Tekstovi u knjizi otkrivaju nam ne samo svoje poruke, nego poruku autora da svijet i u svijetu ima nade za boljitak; da svijet treba Čovjeka kao što čovjek treba svijet da bi opstao. Čovjek je nemirno, radoznalo biće i ne može se zaustaviti u svojoj kreativnosti.

Osobno Abadžićevo iskustvo strašnog rata, razaranja, nasilja, ponižavanja pokazuje da je ljubav za život i ideja života u cjelini prirode neuništiva. Da bi se ona izrazila danas nam je potreban »duh mira« a ne »mir duha«, te da gubitak pisanih tekstova nekoliko njegovih knjiga nisu zaboravljeni jer je ostala živa njihova poruka što ju šalju i u ovoj knjizi. Autor se ne zadržava na isticanju dobro nam poznatih poruka kao što su »humaniziranje prirode« i »naturaliziranje čovjeka«, itd. koje kao da su izgubile snagu uvjerenja, nego poseže za dubljim argumentima iz resora kulturne antropologije. Njegova životna filozofija ne dijeli čovjeka i prirodu na suprotne polove, niti utapa čovjeka u bezgraničnost prirodnog svijeta.

Doba ekologije odgovor je na suvremenu ekološku dramu čovječanstva, na način kako to može čovjek koji shvaća da je sva veličina suočavanja suvremenog čovjeka s problemima što ih je sam proizveo i proizvodi, u jednostavnosti odgovora. Kompleksni problemi traže jednostavne odgovore kao rješenja. Sve jednostavno je trajno i nosi duboku poruku, samo ju treba otkriti. Složena sadržajna struktura raznolikih tekstova knjige – od objavljenih u različitim medijima do citiranih misli brojnih autora i ekologizama – protkana je porukom da čovjek mora tražiti smisao svog djelovanja a ne samo postizati racionalne ciljeve. Taj smisao možemo pronaći ako shvatimo da se njegovi poticajni znakovi »objavljaju« u ekološkoj dramu. Ona ne traži sukob nego smirenje, ne traži agresiju nego dobrotu, ne traži ljubav prema prirodi kao nečemu izvanjskom nego preko ljubavi prema sebi i prema drugima. Upravo pojam »drugi«, osnova ljudskog racionalnog, kulturnog i emocionalnog dualizma – a danas u otuđenom svijetu empirijski shvaćanom kao sredstvo i objekt – autor razumije istodobno kao »ja« i »mi«. Čovjek može ovladati suvremenim ekološkim problemima ako ih shvati kao osobne i kulturne probleme i ako mijene svijeta – često nazvane razvoj, napredak – istodobno traži u mijeni samoga sebe, jer priroda nije samo ono što ona jeste nego i ono što čovjek konstruira i kako se odnosi prema tom konstruktumu kao opredmećenom sebstvu. Dakako autor ne smjera strategiji po kojoj samo individualna drama može otvoriti nova vrata, ali bez takve drame teško je osvijestiti svjetsku ekološku dramu i pokrenuti socijalne mehanizme za promjenom.

Knjiga sadrži imponzantan broj sakupljenih autorskih priloga, od kojih su neki opsegovno samo po nekoliko rečenica – ali nimalo misaono manje važni od onih drugih. Abadžić je studiozno pristupio odabiru misli i relevantnih autora, što svjedoči ne samo o njegovom znanju o

ekološkim problemima nego svjesnoj namjeri da to budu baš one misli koje u čovjeku pobuđuju »savjest«, pokreću nova pitanja i osobni duhovni unutarnji dijalog. Spomenut ćemo samo neke navođene autore: K. M. Meyer–Abich, Herbert Gruhl, Erich Fromm, Jeremy Rifkin, Vittorio Hosle, Al Gore, Lester Brown, Papa Ivan Pavao II., Peter Russel, Gro Harlem Brundtland, Abdulah Šarčević, Rudi Suppek, Andrej Kirn, C. F. von Weizsäcker itd. Abadžićevi autorski tekstovi rekonstruiraju njegovu gotovo fanatičnu aktivnost u promicanju ideje vrijednosti prirode i njene monumentalnosti, ljudske nade i vjere za boljim svijetom. On nam se stalno javlja iz budućnosti, koju kao da je proživio, opominjući nas što nas čeka.

Duh knjige *Doba ekologije* je svojevrsno ogledalo autorove duše, potvrđenog smisla njegovog dugogodišnjeg novinarskog rada koji daleko nadilazi te granice, u kojemu je sustavno korespondirao s brojnim autorima i njihovim idejama i mislima o zaštiti prirode i stvaranja humanog okoliša oblikovanog zajedno s prirodom. U tom smislu knjiga je promocija ljepote i zdravlja ljudske prirode i poticaj za djelovanje u »otvorenom horizontu« ostvarljivoj nadi života »u« prirodi, »od« prirode i »s« prirodom.

Iako mu je Nasilje uništilo, između ostalih, i rukopis knjige *Testament za budućnost* nije uništilo sam testament niti vjeru u to da čovjek što god radio i gdje bio ostavlja makar djelić sebe i uzima makar djelić drugoga. Samo tako je moguć testament kao stalan proces »davanja« i »uzimanja« – razmjene. Jer, čovjek piše ili znanstveno istražuje ne samo zato da bi došao do nekog rezultata nego da bi nekome ponudio i djelić sebe. Pisanje je svojevrsno opredmećenje osobnog duha i intelekta kojega unosi u razmjenu s drugima. Život u prirodi počiva na razmjeni stvari i njezinim čvrstim granicama, bez obzira kako tu razmjenu nazivali, a ljudski život na razmjeni ideja o pravednoj i održivoj razmjeni s životom u prirodi. Čo-

vjek mora pronaći svoje granice metaboličnog odnosa s prirodom u kojima može biti kreativno neograničen, ljudsko biće sa svom svojom prirodnom ljepotom bogatstva duha i ljubavi života.

Kao što su Abadžićevi tekstovi ili TV emisije *Živjeti s prirodom* – dosada i danas – donosile osvježenje, tako će svakome biti novo osvježenje čitati, a ne samo pročitati ovu knjigu, koja svojim naslovom kaže u kojem znaku povijesno–kulturnog zoodijaka živimo.

Ovakvi vrstu literature teško je procjenjivati našim uobičajenim znanstvenim mjerilima, ali, kao što je na početku ovog osvrta rečeno, to i nije potrebno jer su u igri drugi horizonti procjenjivanja. Knjiga pripada znanstveno–popularnoj literaturi koja promiče socijalnoekološke ideje i vrijednosti prirodnog svijeta i zainteresirani čitatelj posezat će za njom više puta.

Ivan Cifrić

Hans Küng

**GALE UNTERNEHMEN –
GALES ETHOS**

Frankfurter Allgemeine Buch, Frankfurt, 2001,
195 str.

Desetak godina nakon Küngove knjige *Projekt Weltethos* ideja o svjetskom etosu ubrzano se širi. Diskurs se razvija u dva osnovna smjera. S jedne strane propituju se osnove i normativna struktura svjetskog etosa, a s druge strane njegovo se pitanje otvara u nizu različitih područja kao što je politika, pravo, obrazovanje itd. (vidi primjerice, H. Küng/K.–J. Kuschel, /Hrsg/, *Wissenschaft und Weltethos* 1998) ali i u područje gospodarstva. Gospodarstvo je u ekološkom smislu jedno od tri ključna područja koncepta održivog razvoja (zaštita biosfere, stabilno gospodarstvo i ravnopravna raspodjela socijalnih šansi) pa je sasvim logično da se problem globalne etike tematizira i u gospodarstvu (primjerice, H. Küng, *Welte-*